

*Іващенко В. А.,**доктор юридичних наук, доцент,**в.о. завідувача кафедри інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*

ОСОБЛИВОСТІ ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В РОЗРІЗІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Анотація. Стаття «Особливості тлумачення права інтелектуальної власності в розрізі права власності в практиці Європейського суду з прав людини» стосується розкриття специфіки розгляду справ щодо порушень права інтелектуальної власності. Автор акцентує увагу на зверненнях до Європейського суду з прав людини, щодо порушень інтелектуальної власності та застосуванні до таких справ ст. 1 Протоколу 1 Конвенції. Автор аналізує ключові рішення Суду, що стосуються питань інтелектуальної власності, включаючи авторські права та їх трактування, патентні права, товарні знаки, ділову репутацію. Що стосується останньої, то у рішеннях Європейського суду з прав людини вона прямо не відноситься судом до інтелектуальної власності, але водночас є нематеріальним активом який все ж має грошову оцінку.

Наведені у статті рішення по суті стали прецедентами, та мають вплив на юридичну практику у сфері інтелектуальної власності. Визнання права інтелектуальної власності Європейським судом з прав людини, як специфічного різновиду права власності, або ж законних сподівань на неї, має вагомое значення для розвитку правового регулювання у сфері інтелектуальної власності та захисту прав людини як на міжнародному, так і на національному рівнях. Результати дослідження сприяють розумінню суті та обсягу захисту інтелектуальної власності за ст. 1 Протоколу 1 Конвенції. Вони показують можливі напрями у формулюванні вимог скарги до Європейського суду з прав людини, щодо порушених конвенційних прав. Стаття пропонує цілісний внесок у розуміння проблем і перспектив розвитку захисту прав інтелектуальної власності в сучасному світі, зокрема через призму судової практики Європейського суду з прав людини. Дослідження певною мірою охоплює еволюцію у підходах суду до застосування ст. 1 Протоколу 1 Конвенції, оскільки судова практика формувалася не одразу після прийняття Протоколу 1 Конвенції. Акцентовано увагу на тому, що Європейський суд з прав людини розглядає питання порушення прав інтелектуальної власності не тільки в розрізі ст. 1 Протоколу 1. Але й щодо порушень прав передбачених іншими статтями Конвенції.

Ключові слова: права людини, право власності, право інтелектуальної власності, авторські права, патенти, ділова репутація, Європейський суд з прав людини.

Постановка проблеми. У якості незалежної держави Україна є учасником багатьох міжнародних організацій та учасником ряду міжнародних конвенцій, які встановлюють високі стандарти у сфері захисту та охорони прав людини. Ратифікація цих конвенцій спричинила системне вдосконалення національного законодавства та включення до нього основних стандартів

прав людини, розроблених протягом десятиліть. Україна з перших років після здобуття незалежності висловила прагнення стати повноправним членом до загальноєвропейського політичного, економічного, гуманітарного та правового простору. Цей курс дій є зрозумілим, оскільки Україна, крім політичної волі, за своїм географічним положенням, історичним розвитком і рівнем культури завжди була і є невід'ємною складовою частиною Європи.

Ключовим аспектом успішного втілення політичної волі в євроінтеграцію України є узгодження її законодавства з правом Ради Європи, особливо щодо системи захисту прав людини, з метою відповідності загальноєвропейським стандартам. Це робить Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод (далі – Конвенція), прийнята в 1950 році та ратифікована Україною в 1997 р. та передбачений Конвенцією відповідний орган – Європейський суд з прав людини (далі ЄСПЛ).

Стан дослідження. Питання тлумачення прав інтелектуальної власності ЄСПЛ, тією чи іншою мірою піднімалися у працях вітчизняних науковців, таких як: Н. Блажівська, Н. Фурлей, О. Розгон та ін.

Мета дослідження. Автор статті ставить за мету проаналізувати підходи ЄСПЛ до тлумачення прав інтелектуальної власності у контексті ст. 1 Протоколу № 1 Конвенції.

Виклад основного матеріалу. Ратифікувавши Конвенцію, Україна погодилася з обов'язковою юрисдикцією Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), який є спеціальним органом, створеним «для забезпечення додержання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією» [1]. Відповідно до ст. 32 Конвенції юрисдикція ЄСПЛ поширюється на всі питання, які стосуються тлумачення та застосування Конвенції і Протоколів до неї [1].

Конвенція є міжнародним договором, в рамках якого держави-учасники зобов'язуються дотримуватися прав і основних свобод людини. Гарантії цих прав відображені як у тексті Конвенції, так і в Протоколах до неї (Протоколи № 1, 4, 6, 7, 12 і 13) [2].

Перший протокол набув чинності 18.05.1954 р. Звертає увагу те, що право власності, не кажучи вже за право інтелектуальної власності не було виокремлено у початковому тексті Конвенції, оскільки держави-учасниці не мали єдиного бачення змісту цього поняття. Навіть після досягнення компромісу щодо загального бачення права власності, на Конвенційному рівні воно було сформульоване зі значними обмеженнями, спрямованими на забезпечення загального блага та інтересів суспільства.

Так, ст. 1 – «Захист права власності» передбачає, що «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом або загальними принципами міжнародного права. Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які, на її думку, є необхідними для здійснення контролю за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів» [1].

До прикладу, ЄСПЛ у справі Маркс проти Бельгії, рішення від 13.06.1979 р., заява № 6833/74, зазначив: «Визнаючи, що кожен має право мирно володіти своїм майном, ст. 1 Першого протоколу, по суті, гарантує право власності» [3]. Разом із тим, Конвенція у своїх положеннях оперує поняттям «майно». Вказане поняття у тексті конвенції не деталізується, натомість ЄСПЛ сформував цілісну практику щодо тлумачення поняття власності та майна розширивши дію конвенції і на цілий спектр об'єктів та прав, що мають різну правову природу.

Поняття власність не обмежується традиційним розумінням майна. Ст. 1 Конвенції під власністю розуміє рухоме та нерухоме майно, кошти, акції, патенти, ліцензії, нематеріальні активи, «законні сподівання» щодо отримання коштів [4, с. 129].

Схоже твердження наводить і О. Розгон зазначаючи, що «Статтю 1 Протоколу № 1 захищається традиційна концепція власності, що включає рухоме та нерухоме майно (права *in rem*), взаємовідносини між приватними особами (права *in personam*), публічні взаємовідносини, інтелектуальну власність» [5, 175]. Зазначимо, що кожен з вищенаведених компонентів власності в тлумаченнях ЄСПЛ має своє індивідуальне значення.

Також, О. Розгон вказує, що оскільки Конвенція є міжнародним договором, а процес тлумачення і застосування її положень відповідає міжнародноправовим правилам, то, на її переконання, на рівні ЄСПЛ діє незалежно від національного тлумачення поняття власності [5, 175]. Така думка є слушною і підкріплюється чисельною практикою.

ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово вказував що, поняття «власність», що міститься в ч. 1 ст. 1 Першого протоколу, має автономне значення, що не обмежується власністю на фізичні речі, та не залежить від формальної класифікації в національному законодавстві: деякі інші права та інтереси, наприклад борги, що становлять майно, можуть також розглядатись як «майнові права», а відтак – як «власність» для цілей вказаного положення [4, с. 129].

Здійснюючи тлумачення Конвенції ЄСПЛ у рішенні по справі Коперський проти Словаччини від 23.09.2004 р., заява № 44912/98 сформував правову позицію за якою «заявник може заявляти про порушення ст. 1 Першого протоколу тільки тією мірою, якою оскаржувані рішення стосуються його або його «майна» в сенсі цього положення, тобто майно має вже існувати. Хоча «майном» може бути не лише «існуюче майно», а й вимоги, щодо яких заявник може стверджувати, що він має принаймні «легітимні сподівання» на реалізацію майнового права». [6]. Виходячи з низки справ ЄСПЛ, сформував практику стосовно прав інтелектуальної власності прирівнюючи право інтелектуальної власності до речового права, у тому числі і законних сподівань щодо майна.

Зуважимо, що переважна частина нормативних актів України Цивільний кодекс (ст. 423, 424) [7]. Закон України

про Авторське право і суміжні права (ст. 11, 12, 37, 38–41) [8], та ін., переважно виокремлюють немайнові та майнові права інтелектуальної власності. Таке виокремлення переважає і в національних судових практиках. ЄСПЛ у трактуванні права інтелектуальної власності у контексті статті 1 Протоколу № 1, застосовує інший підхід акцентуючи увагу саме на майновому компоненті. ЄСПЛ у своїх рішеннях розширив поняття «майно» в розумінні ст. 1 Першого протоколу і на патенти такий підхід значною мірою сформульований у справі. Сміт Клайн і French Laboratories Ltd проти Нідерландів. У вказаному рішенні ЄСПЛ зауважує, що за законодавством Нідерландів «власника патенту називають власником патенту і, що патенти вважаються, за умови положень Закону про патенти, особистою власністю, яка може бути передана та реприсвоєна» [9]. Комісія вважає, що патент підпадає під поняття «майно» в ст. 1 Протоколу № 1 [9].

Деякі інші права, можуть також розглядатись як «майнові права», а відтак – як «власність» на фізичні речі. Так, у справі «Балан проти Молдови», Заявник стверджував, що він мав «власність» у розумінні ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції, оскільки права на інтелектуальну власність, згідно з судовою практикою Суду, включені в це поняття. Заявник також вважав, що він мав законне очікування отримати компенсацію за будь-яке порушення його прав на інтелектуальну власність [10]. За вказаною, справою Суд наголосив, що ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції не гарантує право на набуття власності а, «заявник може стверджувати про порушення статті 1 Протоколу № 1 тільки в тій мірі, в якій оскаржені рішення стосувалися його власності у розумінні цього положення. «Власність» може бути як «існуюча власність», так і активи, включаючи вимоги, щодо яких заявник може стверджувати, що він або вона має принаймні «законне очікування» на ефективне використання права власності» [10]. Цікавим кейсом в якому ЄСПЛ чітко показав взаємозв'язок між немайновими і майновими правами інтелектуальної власності та їх захисту у контексті ст. 1 Протоколу № 1 є справа Сафаров проти Азербайджану [11]. У ньому йдеться про те, що заявник скаржився на недостатність дій держави у захисті його інтелектуальних прав, у зв'язку з порушенням його авторських прав шляхом незаконної репродукції та онлайн-публікації його книги. Посилаючись на ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції, Заявник вимагав «78 286 євро у зв'язку з майновою шкодою, що складалася з 13 344 манатів (приблизно 6630 євро на момент подання вимоги) за несанкціоновану репродукцію та публікацію його книги, а також не визначену суму за втрачений прибуток та коригування на інфляцію. Він також вимагав 50 000 євро за немайнову шкоду, також вимагав 1000 манатів (приблизно 500 євро) у зв'язку з юридичними витратами за його представництво перед внутрішніми судами і судом, а також 41 євро на поштові витрати» [11]. Судом було встановлено, що заявник зазнав немайнової шкоди, яку не можна компенсувати тільки встановленням порушення. Вирішуючи з справедливого підходу, суд призначає заявнику загальну суму у 5000 євро відшкодування як майнової, так і немайнової шкоди [11].

Таким чином ЄСПЛ зафіксував тісний зв'язок немайнових та майнових прав визначивши єдиний розмір справедливої сатисфакції.

Формулюючи практику щодо захисту інтелектуальної власності у контексті ст. 1 Протоколу № 1 ЄСПЛ у своєму рішенні

по справі Anheuser-Busch Inc. проти Португалії [12], констатує дію положення на торговельні марки. ЄСПЛ чітко визначив, що товарний знак становить «власність» в розумінні ст. 1 Протоколу № 1, однак це стосується тільки зареєстрованої торгової марки відповідно до діючих національних законів. «До такої реєстрації заявник, звісно, має надію на набуття такої «власності», але не законно захищені «законні очікування» [12].

Цікавим є той факт, що Суд у рішенні по вказаній справі констатує дію положення ст. 1 Протоколу № 1 на торговельні марки, однак не задовольнив вимоги скаржника за положеннями ст. 1 Протоколу № 1 зазначивши, що у «даній справі заявники головним чином скаржилися на спосіб, яким національні суди тлумачили та застосовували внутрішнє право у процесах між двома конкуруючими претендентами. Ці претензії необхідно розглянути на підставі вимог ст. 6 Конвенції, а не ст. 1 Протоколу № 1» [12]

Подібна практика є непоодинокую, оскільки ЄСПЛ формулюючи вимоги щодо «прийнятності» скарги акцентує увагу на чіткості формулювання змісту права яке порушено та відповідності порушення тій чи іншій статті Конвенції.

Цікавим, є той факт, що ЄСПЛ в рамках ст.1 Протоколу 1. окремо виділяє ділову репутацію, точніше «добре ім'я», (Ван Марле та інші проти Нідерландів) від 26.06.1986 р., заяви №№ 8543/79, 8674/79, 8675/79, 8685/79 [13]. У скарзі заявники стверджували, що внаслідок дій окремих органів держави відбулося зниження їх доходу та «вартість репутації їх бухгалтерських практик зменшилися. І саме це, завдало втручання у виконання їх права на мирне користування їх майном і частково позбавлено його без компенсації» [13]. На думку суду «завдяки власній праці заявники створили клієнтуру, це мало в багатьох відношеннях характер приватного права і становило активи і, отже, майно у розумінні першого статті 1 (P1-1)» [13]. Як бачимо з рішення, мова йде про ділову репутацію, яка може бути не прив'язана до зареєстрованої торгової марки, чи комерційного найменування, але завдяки інтелектуальному творчому потенціалу створена фізичною особою за професійним напрямом діяльності у продовж багатьох років і є немайновим активом, що може бути прирівняний до майна.

Є. Блажівська у своєму дослідженні наголошує на активному формаванні практики ЄСПЛ з питань інтелектуальної власності у контексті інших статей Конвенції. Так, вона зазначає, що здійснення та захист права на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 8 ЄКПЛ) також межує з правом інтелектуальної власності, про забезпечення належного захисту права інтелектуальної власності, зокрема й судового, свідчить практика ЄСПЛ щодо застосування ст. 6 ЄКПЛ «Право на справедливий суд» та ст. 13 ЄКПЛ «Право на ефективний засіб юридичного захисту» [14, с. 86].

Висновки. Таким чином, за роки свого існування ЄСПЛ сформулював низку підходів щодо тлумачення права інтелектуальної власності. Переважною мірою більшість справ розглядається щодо порушення ст. 1 Протоколу 1. Трактуючи конвенцію, ЄСПЛ сформував практику стосовно прав інтелектуальної власності включивши сюди патенти, авторські права, торговельні марки, навіть ділову репутацію, що може бути не прив'язана до торговельної марки, чи комерційного (фірмового найменування). На відміну від внутрішнього законодавства низки європейських країн, ЄСПЛ у своїй практиці переважно право інтелектуальної власності прирівнює до речового права. У тому числі законних сподівань щодо майна.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення – 12.04.2024).
2. Імплементация Конвенции про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського Суду з прав людини в національну правову систему України. URL: [https://minjust.gov.ua/m/str_14104#:~:text=\(дата звернення – 12.04.2024\).](https://minjust.gov.ua/m/str_14104#:~:text=(дата звернення – 12.04.2024).)
3. CASE OF MARCKX v. BELGIUM. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57534%22%5D%7D> (дата звернення – 25.04.2024).
4. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. К., 2015. 208 с.
5. Розгон О. Тлумачення права власності з позиції Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Міжнародне право. 10/2016. С. 173–176. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/10/35.pdf> (дата звернення – 20.04.2024).
6. CASE OF KOPECKÝ v. SLOVAKIA. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%22001-66758%22%5D%7D> (дата звернення – 23.04.2024).
7. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення – 24.04.2024).
8. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2974-20#Text> (дата звернення – 24.04.2024).
9. CASE OF SMITH KLINE AND FRENCH LABORATORIES LTD v. THE NETHERLANDS. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-738%22%5D%7D> (дата звернення – 24.04.2024).
10. CASE OF BALAN v. THE REPUBLIC OF MOLDOVA. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#i=001-216170> (дата звернення – 25.04.2024).
11. CASE OF SAFAROV v. AZERBAIJAN URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%22001-218927%22%5D%7D> (дата звернення 25.04.2024).
12. CASE OF ANHEUSER-BUSCH INC. v. PORTUGAL. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-78981%22%5D%7D> (дата звернення – 25.04.2024).
13. VAN MARLE AND OTHERS v. THE NETHERLANDS. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57590%22%5D%7D> (дата звернення – 25.04.2024).
14. Блажівська Н. Загальна характеристика захисту прав інтелектуальної власності в практиці європейського суду з прав людини Теорія і практика інтелектуальної власності 5/2018. С. 83–92. URL: <http://uran.inprojournal.org/article/view/160779> (дата звернення – 25.04.2024).

Ivashchenko V. Features of the interpretation of intellectual property rights in the section of property rights in the practice of the European Court of Human Rights

Summary. The article «Features of interpreting intellectual property rights in the context of property rights in the practice of the European Court of Human Rights» deals with the disclosure of the specificity of handling cases concerning violations of intellectual property rights. The author emphasizes the references to the European Court of Human Rights regarding violations of intellectual property and the application of Article 1 of Protocol 1 to such cases. The author analyzes key decisions of the Court concerning intellectual property issues, including copyright and its interpretation, patent rights, trademarks, and business reputation. Regarding the latter, in the decisions of the European Court of Human Rights, it is not directly related by the court to intellectual property, but at the same time, it is recognized as an intangible asset that still has a monetary value.

The decisions cited in the article have essentially become precedents and have an impact on legal practice in the field of intellectual property. Recognizing intellectual property rights by the European Court of Human Rights as a specific type of property right, or legitimate expectations therein, is of significant importance for the development of legal regulation in the field of intellectual property and the protection of human rights both at the international and national levels. The research results contribute to understanding the essence and scope of intellectual property protection under Article 1 of Protocol 1 to the Convention. They demonstrate possible directions in formulating complaints to the European Court of Human Rights regarding violations of convention rights. The article offers a comprehensive contribution to understanding the problems and prospects of the development

of intellectual property rights protection in the modern world, particularly through the lens of the judicial practice of the European Court of Human Rights. To some extent, the study covers the evolution in the court's approaches to the application of Article 1 of Protocol 1 to the Convention, as judicial practice was not formed immediately after the adoption of Protocol 1 to the Convention. Emphasis is placed on the fact that the European Court of Human Rights considers issues of infringement of intellectual property rights not only in the context of Article 1 of Protocol 1 but also regarding violations of rights provided by other articles of the Convention.

Key words: human rights, property rights, intellectual property rights, copyright, patents, business reputation, European Court of Human Rights.